

Viafier retica

Candidatura
UNESCO
Patrimoni
mundial

CUNTRADA DA CULTURA
ALVRA - BERNINA

graubünden

La viafier retica en la cuntrada Alvra / Bernina: in'ulteriura etappa impurtanta sin la via per il patrimoni mundial da la UNESCO

Suenter ch'il cussegl federal ha gi approvà il december 2004 l'uschenumnada *liste indicative* – vul dir la glista dals lieus potenzials per il patrimoni mundial – è vegnì cumenzà immediatamain cun il project da la candidatura da la *viafier retica en la cuntrada da cultura Alvra/Bernina*. Oz, stgars dus onns pli tard, è avant maun in dossier impressiuant: En il rom da l'organisaziun dal project – che sa cumpona da represchentantas e da represchentants da la viafier retica, dal chantun e da la confederaziun – han passa 30 auturas ed auturs scrit ina contribuziun.

Cuntrada da cultura? Questa noziun n'exista ni sco categoria giuridica da protecziun ni sco unitad cleramain definida. Tant pli pretensius èsi da formular ina candidatura che cumpiglia a medem temp tant il patrimoni architectonic sco er il patrimoni da la cuntrada. La supraposiziun da valurs culturalas e naturalas en colliaziun cun la dinamica da l'ulteriur svilup è ina sfida speziala en quest regard.

En encliegentscha cun las autoritads talianas èsi allegraivlamain reussi d'extender il perimeter dal project fin a Tiraun. Uschia vegn purtada la candidatura comunablamain da la Svizra e da l'Italia. Il comité dal patrimoni mundial vegn a decider l'onn 2008 en chaussa.

Malgrà las bunas premissas e malgrà ils aspects positifs n'èsi betg garanti ch'il project vegnia recepì en la glista dal patrimoni mundial. La sessiun dal comité dal patrimoni mundial da quest onn a Vilnius, Lituania, ha mussa ina giada dapli ch'i ston – ultra da la «*valor universal extraordinaria*» (*Outstanding Universal Value*) e dals criteris tenor las «*directivas*» (*guidelines*) – vegnir resguardadas er dumondas da procedura. Quai è en emprima lingia chaussa da la represchentanza permanenta tar la UNESCO a Paris e da la delegaziun svizra en il rom dal comité dal patrimoni mundial.

Johann Mürner

schef da la secziun «protecziun da la patria e tgira da monuments» tar l'uffizi federal da cultura

La via a la finamira

Günter Dinhobl

expert per
istorgia da
traffic,
Vienna

Il sboz dal dossier da candidatura da «la viafier retica en la cuntrada da cultura Alvra/Bernina» stat curt avant sia terminaziun ed ha pudir vegnì surdà – sco previs tenor il plan – il cumenzament da settember a l'uffizi federal da cultura.

Formalmain è quest dossier da candidatura la dumonda da vegnir recepi en la glista dal patrimoni mundial da la UNESCO. Consequentamain sto il dossier vegnir concepì tenor las directivas da la UNESCO. Avant ch'il comité dal patrimoni mundial da la UNESCO decida per u cunter ina recezziun, vegnan dumandadas expertisas dal cussegl internaziunal per monuments e per cuntradas ICOMOS («international council on monuments and sites») sco er dal center internaziunal da studis per il mantegniment e per la restauraziun da bains culturals ICCROM («international centre for the study of the preservation and restoration of cultural property»). En questas expertisas vegn valità il lieu. Las expertisas sa basan sin il dossier, sin las enconuschientschas d'expertas e d'experts internaziunals sco er sin inspeziuns al lieu. Per il comité dal patrimoni mundial da la UNESCO èn las expertisas ed il dossier la finala la basa per decider davart ina recezziun.

Perquai è il dossier da candidatura il document-clav per inoltrar la candidatura. Ina impurtanza centrala dal dossier è la motivaziun da la valor universal dal lieu che duai vegnir recepi, pia il corridor Alvra/Bernina. Fitg impurtant – pervia da l'impurtanza mundiala da la glista dal patrimoni mundial da la UNESCO – è er ch'i vegnia regardà a medem temp il context internaziunal.

Las lingias d'argumentaziun ch'èn necessarias per la recezziun en la glista dal patrimoni mundial èn vegnidas resumadas en la part «motivaziun da l'inscripziun» dal dossier da candidatura. Là ston vegnir preschentads ils criteris da la UNESCO ch'èn decisivs per l'inscripziun, la motivaziun da la valor extraordinaria sin l'entir mund, l'analisa cumparativa sco er l'integritad e l'autenticidad dal bain.

En quest connex stat la cumparegliaziun internaziunala en in champ da tensiun spezial: D'ina vart vul la pretensiun da la valor extraordinaria ch'il bain saja singular (sin l'entir mund), da l'autra vart pretenda la cumparegliaziun internaziunala bains da medem gener. En il cas dals trajects da viafier Alvra/Bernina vul quai dir d'elavurar ils tratgs cuminaivels, ma er las singularitads en

cumparegliaziun cun autras lingias da viafier en las muntognas ed en ils culms per uschia arrivar ad ina valitaziun vicendaivla. Ina da las incumbensas centralas dal cuntegn d'in dossier da candidatura è pia d'illustrar quest champ da tensiun e da preschentar l'universalitad e la singularitad en moda armonica e chapavla.

Da la motivaziun da la valor extraordinaria ...

Sco cundiziun fundamentala per ina recezziun en la glista dal patrimoni mundial pretenda il comité dal patrimoni mundial da la UNESCO che almain in dals diesch criteris previs da la «valor universal extraordinaria» (outstanding universal value) vegnia reconuschì. Sis da quels criteris èn relevants per lieus da patrimoni cultural (p.ex. claustra da Son Jon a Müstair) e quatter per lieus da patrimoni natiral (p.ex. regiun Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn).

Ils sis criteris dal patrimoni cultural sa refereschan a la valitaziun sco capodovras excellents, ad exponats che represchentan correlaziuns impurtantas da valurs umanas, a perditgas singularas d'ina tradiziun e d'ina civilisaziun culturala, ad exempels caracteristics da tips d'edifizis, da gruppas d'edifizis u da cuntradas da cultura.

Per pudair valitar en moda chapavla l'impurtanza d'in lieu potenzial per il patrimoni mundial da la UNESCO conform als criteris numnads basegni lavurs preliminaras voluminusas.

Il punct da partenza è en quest connex l'identificaziun dal bain resp. dal territori nominà. Quai vegn fatg cun fixar precisamain las zonas centralas e las zonas da plimatsch circumdantas.

La descripziun dal bain nominà po la finala vegnir rendida chapibla en sia totalitad mo tras preschentaziuns complexas. En il dossier da candidatura dals trajects da viafier Alvra/Bernina vegnan preschentads – ultra da la descripziun e da l'inventarisaziun da las duas lingias – er ils monuments d'art ed ils monuments culturals, la flora e la fauna dad omaduas varts da las Alps sco er ils tips da cultura e da cuntrada per lung da quest corridor da viafier. L'impurtanza na sto dentant betg mo vegnir tschertgada en la descripziun da l'existent, mabain er en l'istorgia ed en la preschentaziun da las midadas e dals svilups. La cultura da la vita da mintgadi, las regiuns linguisticas, ils origins da la cuntrada da cultura, las vias da traffic istoricas, l'istorgia da la viafier retica sco instituziun, l'istorgia da la construcziun e dal manaschi da la viafier retica, ma er l'istorgia da l'abitadi e dal turissem èn ils singuls

elements d'ina preschentaziun cumplexiva dal corridor da viafier ch'è dividida en 18 chapitels.

Mo già questa enumeraziun mussa ils effects reciprocs complexs tranter ina lingia da viafier e la regiun circumdanta.

... a l'analisi cumparativa

L'analisi cumparativa sto furnir la basa per preschentar en moda armonica l'universalitad e la singularitad dal corridor da viafier Alvra/Bernina. Lingias da viafier cumparegliablas sin l'entir mund ston vegnir identifitgadas e tschernidas per ina cumparegliazion per pudair mussar sin basa da quai differenzas e tratgs cuminaivels cun il corridor Alvra/Bernina.

L'analisi cumparativa sezza vegn fatga – senz'auter en vista a l'inoltraziun da la candidatura sco «viafier cun ina cuntrada circumdanta» – cun preschentar separadamain d'ina vart l'impur-tanza da l'istorgia da la tecnica e da l'autra vart l'impurtanza da la cuntrada da cultura da lingias da viafier cumparegliablas sin l'entir mund.

Suenter l'identificaziun da passa 100 lingias da viafier tecnicamain cumparegliablas sin tut ils continents (criteri da tscherna: viafier da muntogna cun il punct da culminaziun sur 1000 m.s.m.) è vegnida fatga la tscherna definitiva da las viafiers da cumparegliazion en il rom d'ina scuntrada communabla da Robert Lee, expert per l'istorgia da la viafier (Sydney, Australia), Günther Dinhold (Vienna, Austria), Hans-Peter Bärtschi (Winterthur) e Gion Caprez (Cuira) il cumenzament da favrer 2006 a Filisur. Per mintga regiun gronda dal mund è vegnida tschernida ina viafier da cumparegliazion. Lieus da patrimoni mundial da la UNESCO cun ina viafier èn – sch'els existan già – en mintga cas vegnids resguardads en quest connex:

- Oceania, Asia da l'ost e dal sid: Haipong-Kunming, Vietnam/China
- Asia dal sid e dal vest: viafier da Darjeeling e da Nilgiri, India
- Africa: viafier d'Eritrea Massawa – Asmara (– Agordat), Eritrea
- America dal sid: viafier da las Andas «The Guayaquil & Quito Railway», Ecuador
- America dal nord: „Denver & Rio Grande Railroad“ (cunzunt la ruta dal pass da Cumbres Alamosa – Durango), Stadis unids da l'America
- Europa: «Train Jaune», Frantscha
- Europa: viafier dal Gottard, Svizra

Las analisis cumparativas han mussà ch'ils trajects da viafier Alvra/Bernina ston – ultra da sumeglientschas cun autras lingias – vegnir considerads spezialmain en in regard sco unics: Ils trajects Alvra/Bernina represchentan ina viafier che datescha dal temp culminant da la construcziun da viafiers da muntogna, ch'è mantegnida excellentamain e che ha er anc oz in manaschi regular.

Entant ch'i vegniva – avant quest temp – anc fatg experiments cun la construcziun da viafiers da muntogna (viafier dal Semmering) u preferì da construir tunnels tras las muntognas (viafier da Gottard), represchentan ils trajects da viafier Alvra/Bernina in punct culminant areguard la surmuntada da la muntogna tras las numerusas construcziuns artificialas (Alvra) u tras l'utilizaziun da novas tecnologias (Bernina). Las construcziuns dals trajects Alvra/Bernina sa chattan anc per gronda part en il stadi original, entant che bleras autras viafiers ston vegnir giuditgadas mender en quest regard pervia da mesiras d'adattaziun, cunzunt perquai che puncts da travs èn vegnids remplazzadas. Plinavant sto vegnir constatà ch'ils trajects da bleras viafiers da cumparegliazion èn già vegnids serrads u èn smanatschads da vegnir serrads tras quai che la motorisaziun ha cumenzà pli e pli sin l'entir mund suenter la segunda guerra mundiala. Sulettamain ina «survivenza» sco viafier turistica cun ina purschida da traffic fitg decimada pussibilitescha l'ulteriura existenza ch'è dentant caracterisada da malsegirezza. Ils trajects Alvra/Bernina mussan er che la construcziun da viafiers en ina cuntrada da cultura existenta è succedida en moda bler pli conscienza e ch'ella è ina cuntradicziun a quellas viafiers che servivan ad avrir economicamain la retroterra davent dals ports dals pajais colonials.

Ina finamira è en mintga cas vegnida cuntanschida già ussa cun il dossier da candidatura: ina vista cumplexiva d'ina transversala da viafier impurtanta sco er da la cuntrada da cultura, a la quala ella dat la tempra, e quai resguardond sia posiziun internaziunala.

Integraziun da Tiraun

Il perimenter oriund dal bain che vegn proponì per la nominaziun era limità sin il territori suveran da la Svizra e cumpigliava il territori che vegn percurri da la viafier retica tranter Tusaun e Cam-pocologno. Suenter contacts diplomatics tranter la Svizra e l'Italia sco er suenter discurs sin plaun local èsi reussi da prolungar il perimenter fin a Tiraun. Uschia fa ussa l'entir traject dal Bernina (San Murezzan – Tiraun) part da la candidatura. Cun integrar l'Italia vegn augmentada la valor da la candidatura sco project transnaziunal. La complettaziun necessaria dals cuntegns dal dossier vegn fatga en collavuraziun cun las autoritads talianas sco er cun las expertas e cun ils experts talians.

Etappas impurtantas

- surdar il dossier a l'uffizi federal da cultura per al trametter vinavant al secretariat da la UNESCO a Paris per laschar far l'examinaziun preliminar formala il settember 2006
- adattar il dossier sin basa da las reacziuns da l'examinaziun preliminar
- inoltraziun definitiva dal dossier definitiv a la UNESCO fin ils 31 da schaner 2007
- procedura d'examinaziun dals gremis da la UNESCO (expertas ed experts)
- decisiun probabla dal comité dal patrimoni mundial da la UNESCO il fanadur 2008

Infurmaziuns e contact

Dapli infurmaziuns sut: www.rhb-unesco.ch
Contact: unesco@rhb.ch

Adressa:

Candidatura per il patrimoni mundial da la UNESCO
Viafier retica e cuntrada da cultura
Alvra / Bernina
c/o Viafier retica
Bahnhofstrasse 25
7002 Cuir

Il dossier da candidatura

En las «directivas operativas» (operational guidelines) dal favrer 2005 fixescha la UNESCO, tge puncts che ston vegnir tractads tar l'elavuraziun d'in dossier da candidatura. Quests cuntegns èn vegnids elavurads d'expertas e d'experts ch'èn reconuschids sin plaun naziunal ed internaziunal sco er dal team da project. En tut han ca. 30 auturas ed auturs scrit contribuziuns. Il dossier cun bleras illustraziuns cumpiglia 600 paginas (senza agiuntas) e tracta ils suandants temas:

1. Situaziun dal bain nominà

Preschentaziun da la situaziun geografica exacta dal bain e definiziun da la zona centrala e da la zona da plimatsch.

2. Descripziun

2.a. Descripziun dal bain

Las lingias da viafier Alvra/Bernina sco er las construcziuns autas ed artificialas che tutgan tiers vegnan descrittas e validadas. La descripziun da la cuntrada da cultura vegn documentada cun contribuziuns davart ils differents tips da cultura e da cuntrada, davart la fauna e davart la flora sco er davart ils edifizis sacral e profans impurtants.

2.b. Istorgia e svilup

Contribuziuns davart l'istorgia dal territori Alvra/Bernina davent da la preistorgia fin oz, davart la construcziun da la viafier, davart l'istorgia da la viafier retica sco instituziun e davart la naschientscha dal turissem illustreschan il svilup dal bain nominà.

3. Motivaziun da l'inscripziun

Cun la «decleraziun da la valor» (déclaration de valeur) vegn motivà, pertge che las lingias Alvra/Bernina e la cuntrada da cultura che tutga tiers èn degnas da vegnir recepidas en il patrimoni mundial. Sco basa servan analisis cumparativas sin plaun internaziunal d'expertas e d'experts da viafier renomads.

4. Stadi da mantegniment e facturs d'influenza

Il stadi actual da la viafier e da la cuntrada da cultura vegn giuditgà. Plinavant vegnan eruids facturs che influenzeschan il stadi dal bain en l'avegnir.

5. Protecziun ed administraziun dal bain

I vegn mussà tge disposiziuns da protecziun ch'èn avant maun e co che quellas vegnan applitgadas. En l'uschenumnà plan da manaschament vegn explitgà, co ch'il bain vegn protegi en l'avegnir e tgi che ha la responsabladad per administrar il bain (instituziun responsabla). Il plan da manaschament sco tal cumpiglia in agen document voluminus che vegn agiuntà al dossier sco appendix.

6. Monitoring

Cunquai ch'il stadi dal bain patrimonial mundial vegn examinà periodicamain, vegnan definids indicaturs per mesurar midadas.

7. Documentaziun

En la documentaziun vegnan fixadas adressas d'inventaris sco er las indicaziuns bibliograficas da la basa per elavurar il dossier.

8. Infurmaziuns da contact

Ultra da l'adressa dal post uffizial da contact vegnan fatgas indicaziuns davart las auturas e davart ils auturs.

9. Suttascripziun dals pajais

Las suttascripziuns da las represchentantas e dals represchentants dals pajais concludan il dossier.